

dr. öğr. üyesi pınar güzelgün hangün (sorumlu yazar|corresponding author)
sakarya üniversitesi, sanat tasarım ve mimarlık fakültesi, seramik ve cam bölümü
pguzelgun@sakarya.edu.tr orcid: 0000-0002-7620-2253

KAMUSAL SANAT BAĞLAMINDA NEW YORK METROSU (MTA) VE MOZAIK PANO ÖRNEKLERİ

araştırma makalesi|research article
başvuru tarihi|received: 01.11.2022 kabul tarihi|accepted: 09.01.2023

ÖZET

Kent ile birey arasındaki kültürel ve sosyal iletişim kentin ekonomik, kültürel sosyal imajını oluşturur. Toplumu oluşturan bireylerin geleneksel ve kültürel kimliklerini yaşam alanlarında görmek istemesi, kentin sokaklarını, mahallelerini, mimari yapılarını diğer bir deyişle kamusal alan ve mekânlarını da şekillendirir. Bu kimi zaman bölge insanı tarafından spontane biçimde, kimi zaman kent belediyelerinin çeşitli kamusal sanat projeleri ile gerçekleşir. Kamusal sanat yaklaşımı aracılığıyla bir kentin sokakları, durakları biçimsel, kavramsal, estetik açıdan orada yaşayan toplumla ilgili bilgi verir. Kamusal sanat ve kent kimliğinin uyumlu birlikteliğinde kent imajının belirlenmesine dair en iyi örneklerden birisi olan, birçok farklı kültür ve milletin bir arada yaşadığı New York şehri seçilmiştir. Kentin kamusal alanı olan şehir metro istasyonlarını, New York Metro Transit (MTA) yönetimine bağlı kurulan MTA Sanat ve Tasarım birimi farklı disiplinlerden sanat ile buluşturmaktadır. Araştırma kapsamında MTA Sanat ve Tasarım birimi desteğiyle metro istasyonlarına özel tasarlanmış mozaik panolar ile ilgili, özellikle içerik ve tasarım yönetimi hakkında, nitel araştırma yöntemlerinden olan saha araştırmasıyla gözleme dayalı görsel veriler toplanmıştır. Toplanan görsellerin teknik açıdan yetersiz kaldığı noktalarda, görseller ve mozaik panolar ile ilgili bilgilere internet destekli kaynaklar aracılığıyla ulaşılmıştır. Kamusal alanda New York kentinin sosyal ve kültürel gelişimi hakkında bilgi veren izlerin metro istasyonlarına kamusal sanat olarak yansımaları görsellerle desteklenerek; metropolde kamusal sanat projesi odaklı sanatçı üretimi kamusal sanat yönetimine olumlu örnek olarak literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelime: Kamusal Sanat, Mozaik, Kent, Sanat, Kamusal Alan

Güzelgün Hangün, P. (2023). Kamusal sanat bağlamında New York metrosu (MTA) ve mozaik pano örnekleri. *Bodrum Journal of Art and Design*, 2(1), 97-117.

NEW YORK METRO (MTA) AND MOSAIC ART PANEL EXAMPLES IN THE CONTEXT OF PUBLIC ART

ABSTRACT

Cultural and social interactions between the city and its inhabitants form the economic, cultural, and social image of the city. The eagerness of the individuals who make up the society to see their cultural and traditional identities in their living spaces also shape streets, neighborhoods, and public spaces of the city, which are sometimes spontaneously shaped by the people of the district or through various public art projects by the city administration. Through a public art approach, streets and subway stations give information about the local community living there in terms of form, concept, and aesthetics. New York City, which is one of the best examples of determining the image of the city in the harmonious combination of public art and city identity, where many different cultures and nations live together, has been chosen for this study. The MTA Art and Design unit, which was established under the New York Metro Transit (MTA) administration, brings together the city's subway stations, which are the public spaces of the city, with art from different disciplines. Within the scope of this research, visual data based on observation were collected through field research, which is one of the qualitative research methods, especially concerning content and design management, of mosaic panels specially designed for metro stations with the support of the MTA Art and Design unit. When the collected visuals were technically inadequate, information about visuals and mosaic boards was accessed through internet-supported resources. The reflection of the traces that give information about the social and cultural development of New York City on the subway stations as public art in the public space is supported by visuals; the productions of artists focusing on public art projects in the metropolis are intended to contribute to the literature as a positive example of public art management.

Keywords: Public Art, Mosaic, City, Art, Public Space

GİRİŞ

Yaşam içerisinde her bir bireyin yetişirken çevresinden ve ailesinden edindiği kültür, içinde yaşadığı toplumdaki farklı kültürlerle etkileşip birleşerek yeni bir ortak kültüre evrilir. Şüphesiz, kültür ait olduğu toplumun sanat bilincini de yaratır. Kültürün temel öğelerinden olan sanat, toplulukların kültürlerinden beslenmesinin yanı sıra toplumsal yaşama da katkı sağlar. İnsan için bir tür kendini ifade yolu olan sanatın, toplumsal çerçeveden bakıldığında kamusal alan ve mekânlara taşınması, kültürün tanınması, tanıtılması ve sürdürülebilmesi açısından önem teşkil eder. Böylece toplumu oluşturan birey, ait olduğu kültürü kamusal alanda tanıtırken bir yandan da varlığını bulunduğu bölgeye, şehre ve yaşadığı topluluğa ispat ederek iz bırakmış olur. Bu bağlamda, kamusal sanat sergilenme ve uygulama açısından özgür ve samimi bir ruha sahiptir.

Tarih boyunca sıklıkla göç alan New York şehrinin modernleşme sürecinin, özellikle belli bölgelerinde kamunun temel ve sosyal ihtiyaçlarına göre şekillendiği söylenebilir. Kuruluşundan bu yana başta Avrupa kıtası ülkeleri olmak üzere göç alarak büyüyen liman kenti niteliğindeki New York şehri, kültürler arası çatışmayı ortak bir kültür ve dil oluşturulmak suretiyle aşabilmek için sosyalleşme alanları olan park, meydan gibi kamusal alanları ihtiyaçlara göre geliştirmiştir. Varlığını ve sesini duyurma alanı olan kamusal alanlar bir süre sonra sanat aracılığı ile etkinlik alanlarına dönüşmüştür. Zaman içerisinde günlük yaşantının parçası olan New York metro istasyonlarında da kentin gündelik yaşamına sanatı ortak etmek amacıyla 1985 yılından itibaren belediye ile ortaklaşa sanat projeleri üretilmeye başlanmıştır. Farklı disiplinler aracılığı ile üretilen kamusal sanat projelerinin önemli bir kolunu da farklı boyutlardaki duvarlara yayılan, kavramsal açıdan bulunduğu bölge ile ilişkili cam mozaik panolar oluşturmaktadır. Sadece bu panolara kavramsal ve buldukları lokasyon açısından bakıldığında New York kentinin tarihine, nüfus çeşitliliğine ve kültürüne dair izler yakalamak mümkündür. Metropolitan Transfer Yönetimi (MTA) ve ona bağlı olarak kurulan Sanat ve Tasarım biriminin (Arts & Design) iş birliği ile hazırlanan bu mozaik panolar kamusal sanatın kentin imajına katkısının en iyi örneklerindedir. Ayrıca bu araştırma New York metrosunda mozaik pano odağında yapılan ayrıntılı bir inceleme olması açısından da önem teşkil eder.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

New York şehrinin Manhattan ilçesinde 2019-2022 yılları arasında, şehrin en yoğun kamusal alanlarından olan metro istasyonlarının gündelik hayattaki yeri ve kamusal alanın şehir insanının hayatındaki önemi konularında saha araştırması yapılmıştır. Konuyla ilgi yapılan gözlemler çerçevesinde, New York şehrinin ilçeleri olan Manhattan, Bronx, Staten Adası, Brooklyn ve Harlem metro istasyonlarında, bulunduğu bölgenin kültürel ve tarihsel yapısını ifade eden ve yolcuların ilgisini çeken farklı disiplinlerle üretilmiş sanat projelerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu gözlem sonucunda finansal ve yönetsel açıdan New York kenti belediyesi ile iş birliği içinde çalışan MTA sorumluları ile yapılan görüşmede; 1985 yılında kurulan Sanat & Tasarım birimi bünyesinde bugüne kadar üretilmiş olan sanat projelerinin, eser ve sanatçılarına ait bilgileri içeren geniş bir arşiv oluşturduğu öğrenilmiştir. MTA Sanat & Tasarım birimi tarafından bu arşivle birlikte sanat birimine ait bilgi ve sanat projesi duyurularının da yer aldığı güncel bir web sitesi oluşturulduğu bilgisi edinilmiştir. Böylelikle istasyonlarda yer alan eserlerin detaylı içeriğini merak eden ziyaretçiler ve yolcular için bilgiye kolay ulaşılabilirlik sağlanmıştır. Araştırma kapsamında, eserler hakkında bilgi edinmek amacıyla sıklıkla başvurulan web sitesi, makalenin temel kaynaklarından biri olmuştur.

Konu ile ilgili yapılan araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan gözleme dayalı saha araştırması yöntemi kullanılarak kavramsal bütünlük ve çözünürlük açısından katkı sağlayacak görseller toplanmıştır. Saha taramasında toplanan görsellerin teknik açıdan yetersiz geldiği noktalarda, Sanat & Tasarım birimi web sayfası arşivinden faydalanılmıştır. Ek olarak metro istasyonlarının ve MTA'nın tarihi ve gelişim süreci ayrıca kamusal sanat ve toplumla ilişkisi gibi konularda literatür taraması yapılarak yazılı ve görsel kaynaklara başvurulmuştur.

Metro ağı MTA, New York şehrinin beş farklı ilçesi olan Manhattan, Bronx, Brooklyn, Queens, Staten Adasını birbirine bağlamaktadır. Her bir istasyona bağlı

durakta çeşitli sanat medyumunu ile üretilmiş farklı sanat eserleri yer almaktadır. Bunlar kendi aralarında sayıca yaklaşık üç yüzü geçen dijital sanat, şiir, mozaik pano, üç boyutlu heykel gibi alanlarda sınıflandırılmıştır. Makalenin kapsamı ise sanat koleksiyonunun genişliğinden dolayı mozaik panolar ile sınırlandırılmıştır. Araştırma, mozaik panoların yapım tekniğinden ziyade kavramsal açıdan yapıldıkları kamusal alana ve dolayısıyla şehre kattıkları değerlere odaklanmıştır. MTA Sanat & Tasarım Biriminin sanat koleksiyonunun genişliği göz önünde bulundurulduğundan 20. yüzyılın oldukça geniş mozaik pano örnekleri olmasına rağmen 21. yüzyıldan yapılan örneklerle teknik, estetik ve teknolojik açıdan kıyaslanması amacıyla sadece dört adet örnek paylaşılmıştır. Böylece kent imajında kamusal sanatın etkisinin, zamanla değişen sanat algısı ve teknolojik ulaşılabilirlik çerçevesindeki değişimini görmek olanaklı hale gelmiştir.

KENTİN KAMUSAL ALAN VE KAMUSAL MEKÂN İLİŞKİSİ

Kent, birlikte kullanıldığı farklı düzlemlerde (mimari, estetik, sosyolojik vb.) farklı açılımları olan bir kavramdır. En sade haliyle Richard Sennett'in "öncelikle kent yabancıların bir araya geldiği insani bir yerleşim yeridir. Bu tanımın doğru sayılabilmesi için yerleşimin geniş, heterojen bir nüfusu olmalı, insanlar arası piyasa mübadelesi bu yoğun ve heterojen yığınını birbiriyle etkileşimini sağlamalıdır" (Sennett, 2002: 62) şeklinde tanımladığı kentleri birbirinden farklılaştıran birçok değişken vardır. Toplumun sosyo-ekonomik durumu, bugüne taşınan gelenek ve kültür yapısı, bölgenin coğrafi koşulları kentlerin kendilerine özgü kimliklerini oluşturur. Böylelikle kentlerde bu etkenlerin sonucu birbirinden farklı tarihsel, coğrafi ve kültürel kodları olan kamusal alanlar ve mekânlar meydana gelebilmiştir.

Kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının ortak paydası olan kamu kelimesi "bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme" anlamındayken, kamusal kelimesi ise bu tanıma bağlı olarak "halka ait" ifadesi olarak kullanılmaktadır (TDK, 2022). Kamuya ait alan anlamında kullanılan kamusal alan kavramı olgusal ve genel olarak iki boyutludur. İlki modern kamu hukukuyla tanımlanmış fiziksel mekân olan kamusal alan; resmi daireler, hastaneler, meydanlar, parklar gibi halkın ortak kullanımına açık her türlü kent mekânıdır. İkinci boyutuyla kamusal alan ortak, aleni, açık olan anlamına gelir ve her iki anlamda da kullanıldığında en önemli özelliği tüm halka açık olmasıdır (Parlakkaya, 2020: 1160).

Kamusal alan kavramının çıkış noktası olarak görülen *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı kitabının (1962) yazarı Jürgen Habermas'a göre kamusal alan, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanıdır (aktaran Yavuz, t.y.: 1). Hannah Arendt'in insanın sosyal alanda kendini özgürce ifade edebildiği, kendini ve çevresini tanıma imkânı bulduğu böylelikle dün ve bugünü anlayarak geleceğini şekillendirdiği yerdir kamusal alanlar (Arendt, 2008: 241). Kamusal alanın sınırı toplumdaki her bir bireyin farklılıklarına rağmen eşit koşullarda özgürce düşünce ve fikirlerine söyleyebildiği ve bilgiye erişebildiği kadar geniştir.

Kamusal mekân ise bir ayırım gözetmeden herkes tarafından ulaşılabilen, kamusal alanın zeminini oluşturan fiziksel mekânlardır. Bunlar, kent yaşamındaki bireylerin çeşitli etkinliklerle birbirleriyle iletişim kurdukları yollar, meydanlar, parklar, dini mekânlar, hastaneler, duraklar gibi kamuya açık olan açık-kapalı bütün mekânlardır. Kamusal alan ve mekânlar, bireylerin çeşitli araçlarla farklı düşünceleri özgürce ifade ettikleri yaşam ile etkileşim alanlarıdır. Bu söylemler sırasında kentin döneme ait kimliği devingen bir biçimde tekrar tekrar yapılır (Parlakkaya, 2020: 1160). Bu nedenle kent, insan topluluklarının kamusal alan ve mekânlarda oluşturdukları yaşam alanları ile ortaya çıkan bir bütün kümedir. Her bir kentin kamusal alanlarında yaşadığı eserlerin kent belleğinde yer alan önemli metaforlar olduğu söylenebilir. Meydanlarda ve özellikle yayalara ayrılmış mekânların kendine has kültür kodlarına rastlanmasına en büyük katkı şüphesiz kamusal alandaki sanat eserleridir.

Kamusal Sanat

Sanatın ve izleyicisinin döneme, şartlara, koşullara göre değişen yapısının kamusal mekânlar ile temas ettiği noktalarda kentin dokusunu ve kültürünü de yavaş yavaş fakat sürekli bir biçimde tekrar şekillendirir. Sanat ile izleyiciyi spontane bir şekilde iletişime geçiren bu mekanlar kimi zaman günlük yaşantıda önünden geçilen bir meydanın kendisi olurken kimi zaman gidilecek bir nokta için ulaşım sağlayacak bir metro durağında sergilenen bir öğe veya etkinlik olabilir.

Sanatın kamusalılığı üzerinden birçok farklı görüş vardır:

Genel bir görüşe göre, geleneksel olarak sanat galerisi mekânlarının ilgili izleyicilere açık olması açısından kamuya açık/kamusal oldukları söylenebilecek ise de karşıt bir başka görüşe göre de kamusal alanda konumlandırılan sanat mekânları, özel alanda yer alan sanatın (özelleştirilmiş kamusal aktivite mekânı olarak değerlendirilebilecek sanat galerileri gibi mekânlardaki sanatın) herkese açık olacağı anlamına gelmediği öne sürülmektedir. (Gökçen, 2018: 218)

Bu tartışmanın devamında kamusal alan veya mekânda yapılan sanatın tek amacının estetik değer katmak olmadığını sanat yaratımlarının bağlı bulunduğu çevredeki topluluğu harekete geçirerek bir anlam ve fayda sağlayan sosyal bir pratik haline getirdiği görüşü vardır. Böyle bir açıdan bakıldığında; kamusal sanat sadece mekân boyutunda değerlendirilemez. Özel/tüzel kişilere ait galeri, sergi salonu gibi kamuya açık/kamu ile etkileşime açık mekânlarda sergilenen eserlerin bölgede/şehirden yaşayanlar tarafından sahiplenilmesi ve korunması yerine özel/tüzel kişilerin konut dokunulmazlığı üzerinden korunması kamusal alan kavramına getirilebilecek bir başka açılamdır.

Kamusal sanat ürünlerinin içerisinde olduğu kente ve kent sakinlerine birkaç farklı açıdan faydası bulunur. Kamusal sanat sergilendiği mekâna veya alana fiziksel müdahalede bulunurken bu şekilde insanların duyularına hitap eder ve bulunduğu ortama estetik değer kazandırır. Bu estetik görünüm kamusal mekânın veya alanın kolayca tanımlanabilen bir noktası haline getirir. Böylece kamusal alanlardaki sanat eserleri bir yandan insanları kendilerine çekerek sosyalleşmek için bir alan oluştururken öte yandan da kentin imajını olumlu yönde etkiler (Gülüm ve Dilmaç, 2016: 80). Kamusal alandaki sanatın kent imajının görsel anlamda çekici hale getirilmesinin yanı sıra "yerel yönetimlerin giderek kamusal sanat üzerinden sosyal ve çevresel sorunlarla başa çıkabilme konusundaki istekliliklerini göstermesi, yerel yönetimlerce oluşturulan kültür planları, özel finans kaynak yaratma modelleri, kamusal sanat komitelerinin kurulması ve kamusal sanat planlarının oluşturulması" (Gökçen, 2018: 219) beklenmektedir. Ayrıca kentsel tasarım projelerinin uygulayıcısı yerel yönetimler, kültür eksenli kentsel dönüşüme katkı sağlayan özel sektör girişimcileri, kamusal sanat projelerinin desteklediği kurumsal bir altyapının varlığı ile kentsel mekânların kalitesini arttırma, mekân hissini güçlendirme ve kimlik oluşumuna katkı sağlamada önemli rol oynar.

Kentlerde ve kentlere göre birden fazla merkezi bulunan, ekonomi ve nüfus bakımından gelişmiş yerleşim yerleri olan metropollerde; sokaklar, caddeler, meydanlar, toplu taşıma durakları kamunun gündelik hayatta sıklıkla kullandığı alanlardır. Dolayısıyla, kent imajı üzerine çalışan, toplumu sanat ile buluşturmayı hedefleyen yerel ve özel kurumlar, bireylerin sıklıkla temas ettiği bu alanlarda kamusal sanat adı ile çeşitli projeler geliştirmişlerdir. Bu anlamda dünya tarihin incelendiğinde; metro istasyonlarının sanat ile birleşmesi ilk olarak 1930'larda Rusya'da Moskova metrosunda gerçekleşmiştir. O dönemde Moskova metrosunu örnek alan sosyalist ülkeler kamusal mekanlardan olan metro istasyonlarını siyasal propaganda yeri olarak kullanmış olsalar da bu tavır zamanla değişmiştir. Bugün dünyanın çeşitli ülkelerinin şehirlerindeki metro istasyonları, sanat ile izleyicisini buluşturan kamusal sergi mekanları olarak kullanılmaktadır (Kurt, 2019). Rusya'dan sonra metro istasyonlarını sanat ürünlerinin yerleştirildiği kamusal sergi alanı olarak kullanan ülkelerden biri de New York şehri olmuştur. Altyapısal bozukluklar, bakım hizmetlerinin ve personelin yetersizliği gibi sıkıntılardan dolayı, 1982 yılında ulaşım sistemini yenilemek için yüksek bütçeli sermaye geliştirme programıyla gündeme gelen MTA, 1985'te *Ulaşımında Sanat*

(Arts For Transit) programıyla, New York Şehri metrosunun ilk inşa edildiği zamandan bugüne uzanan tasarım projeleri üzerine kurulmuştur (Türgen, 2011). New York Şehri Metro Taşıma Ağına bağlı çalışan Sanat ve Tasarım Birimi, Ulaşım Sanat'ın kurucusu ve denetleyicisidir (MTA, t.y.).

NEW YORK ŞEHİR METROSU (MTA) VE SANAT & TASARIM BİRİMİ

New York Kentinin Tarihsel Gelişimi

New York şehri ABD'nin Kuzeydoğusunda New York eyaletinde yer alır. Coğrafi açıdan Amerika'nın doğu yakasının aksine, korunaklı kıyıda limanı bulunması ticaretin yürütülebilmesi açısından Avrupalıların dikkatini çekmiştir. 1613'te Hollandalılar tarafından kuşatılmasının ardından şehir "New Amsterdam" adını almıştır. Mayıs 1626'da şehir günümüz değeriyle 1000 ABD doları karşılığında bölge yerlilerden satın alınmıştır. New Amsterdam olarak başlayan yerleşimler 1664'te Birleşik Krallık ordusu tarafından kuşatılması sonrasında adını New York olarak değiştirmiştir. New York şehri 19. yüzyılda hızla gelişerek 1820'de yüz bin kişilik nüfusa sahipken 1850'de bu rakam yarım milyona ulaşmıştır. ABD iç savaşına (1861-1865) rağmen büyüyen şehrin nüfusu batıya doğru gelişmeye başlarken aynı zamanda New York önemli bir finans merkezi haline gelmiştir. İç savaşın sonlanmasıyla ardından New York yeni bağımsız Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk başkenti haline gelmiş, modern New York kenti 1898'de bugün New York'un ilçeleri sayılan Brooklyn, Manhattan, Staten Island, Queens ve son olarak Bronx bölgesinin katılımı ile oluşmuştur.

Bu farklı bölgeler göç yoluyla farklı kıta ve milletlerden insanların göç ederek kendi topluluklarını kurdukları sınırlardır. Sınırların ortadan kalkmasıyla bir bütün şehir haline dönüşen New York, çok dilli ve dolayısıyla çok kültürlü, göçmen ağırlıklı dokusunu 1800'lü yıllardan bugüne taşımaya devam etmektedir. 1892 yılında Ellis Adası açılarak ülkedeki ilk aşama göçmen kayıt işleme tesisi haline gelen New York girişli, 1954 yılına dek ABD'ye 12 milyondan fazla göçmen nüfus kayıt yaptırmıştır. New York, 1925 yılı itibarıyla dünya tarihinde 7,7 milyon nüfusu ile en kalabalık kent unvanını almıştır. Hızlı nüfus artışı 1936'da devam ederek 10 milyona sahip ilk kent olarak tarihe geçen New York'da, mimari açıdan kentin imajına farklılık getirecek önemli adımlar atılır. Bu kent, Chrysler, Empire State ve Woolworth binalarının inşası ile kent dünyanın en yüksek binalarına ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Finansal yatırımlar ile ekonomik açıdan büyürken kentin yeni yüzü de farklı kültürlerin heterojen yapısını içeren projelerle oluşmuştur (Arndt, t.y.). New York eyaleti, ülke nüfusu göz önüne alındığında en kalabalık eyalet sıralamasında üçüncü sırada yer alır. 2018 eyalet nüfus sayımına göre nüfus 19.542.209 kişi iken New York şehir sınırları içerisinde nüfus 8.175.113'tür (NYC Planning, 2018).

New York, dünyanın kültür çeşitliliği en yoğun olan şehirlerinden biridir. Kentleşme tarihi objektifinden New York kentinin kuruluşu ve yapılanması incelendiğinde, finansal yatırımlarla ekonomisi güçlenen kent nüfusunun yıllar geçtikçe artması, toplumun kültürel çeşitliliğine etki ederek kentte çok kültürlü ve çok dilli bir imaj oluşturmuş olduğu görülür. Kentte göçler sonrası tahminen 800 dil konuşulmaktadır (Arnth, 2022) ve artan nüfus ile ihtiyaçlar listesinin başında barınma, ekonomik özgürlük, sosyalleşme alanları ve kent içerisinde ulaşım, öncelikli önem teşkil etmektedir. Kentleşmede dünya markası haline gelen New York şehri, mimari açıdan oldukça önemli yapılara sahip olmasının yanı sıra dünyanın en büyük iki müzesine ve en gelişmiş, yüksek kapasiteli metro sistemine sahiptir (MTA, About MTA, t.y.).

New York Metro Ağı (New York MTA) ve MTA Sanat & Tasarım Birimi

Temel ulaşım ihtiyacının karşılanması için New York'ta 1985 yılında hizmet vermeye başlayan metro ağı MTA (The Metropolitan Transportation Authority) Kuzey Amerika'nın en büyük ulaşım ağıdır. MTA, New York kenti, Long Island, güneydoğu New York eyaleti ve Connecticut eyaletini çevreleyen bölgede yaklaşık 15,3 milyon insana hizmet vermektedir. MTA ağı, ülkenin toplu taşıma sistemlerinin toplamından daha fazla metro ve banliyö vagonunu içermektedir.

MTA'nın işletme ajansları New York Şehri Transit (New York City Transit), Long Island Demiryolu (Long Island Rail Road), Kuzey Demiryolu (Metro-North Railroad), Köprüler ve Tünellerdir (MTA, About MTA, t.y.). Modern insanın, kısa zamanda farklı amaçlarla yer değiştirmesine aracılık eden metro trenleri ve metro istasyonlarının teknik ve estetik yapısı, kentin nüfusuna, kültürüne ve ekonomisine göre şekillenirken, zaman içerisinde bazı şehirlerde sanat ürünlerinin sergilendiği kamusal sergi mekanına dönüşmüştür.

1904 yılında gerçekleşen açılış töreninde MTA New Yorklulara, ulaşım kolaylığı sağlayan ve aynı zamanda yolcuların sanat ile buluşabilecekleri alanı yaratacak "büyük bir kamu işi" olarak duyurulmuştur. Bu vurgu ile her gün milyonların bir araya geldiği toplu taşıma sisteminin kültürel canlılığına katkıda bulunan sanat ve tasarım girişim projelerini daha da ileri götüren MTA'ya bağlı Sanat & Tasarım (Art & Design) programı, 1985 yılından bugüne kadar sanatçıların seçimini ve metro- banliyö tren istasyonlarında kalıcı sanat eserlerinin kurulumunu ve denetimini üstlenmektedir (MTA, About MTA, t.y.).

Sanat ve tasarım projeleri Kalıcı Sanat (Permanent Art), Dijital Sanat (Digital Art), Fotoğraf (Photography), Grafik Sanatı (Graphic Art), Şiir (Poetry), Müzik (Music) olarak altı ana başlık altında düzenlenmiştir. MTA Art & Design grafik sanatı, fotoğraf enstalasyonları, dijital sanat, canlı müzik performansları, Hareket Halinde Şiir programı ve özel etkinlikler dâhil olmak üzere geniş bir sanatsal etkinlik yelpazesi aracılığıyla istasyonlar, mahalleler ve yolcular arasında anlamlı bağlantılar kurmasına yardımcı olmaktadır. Metroda yolculuk sırasında herhangi bir durakta her an canlı müzik yapan bir grup profesyonel müzisyenle karşılaşmak veya metro vagonunda panoda asılı görsel ile desteklenmiş bir metne/şiire rastlamak mümkündür. Yolcuların şehirle olan bağlantısını kuvvetlendireceğini savunan Sanat & Tasarım birimi, sanatı her daim gündelik hayatın içerisinde tutmaya yönelik çalışmalar yürütmeye devam etmektedir. Bu kapsamda MTA, her yıl Sanatçılara Açık Çağrı (*Call for Artists*)¹ programı ile dünyaca ünlü veya umut vadeden sanatçı ayırımı olmaksızın tüm sanatçılara açık çağrıda bulunmaktadır. Proje başvuruları değerlendirilirken, kentin kimliğini, nüfusunun sosyal ve kültürel çeşitliliğini MTA istasyonlarında yolcularla en etkili biçimde buluşturmak hedeflenmektedir. Sanatçılara Açık Çağrı projesinin de katkısıyla bugün MTA, 350'den fazla eseriyle, dünyanın en büyük ve en çeşitli mekâna özgü kamusal sanat koleksiyonlarından biridir (MTA, MTA Arts & Design, t.y.).

New York Metro İstasyonları (MTA) ve Mozaik Panolar

1985 yılından bugüne MTA Sanat & Tasarım birimi, New York Şehri Transit, Metro-Kuzey Demiryolu (Metro-North Railroad), Long Island Demiryolu (Long Island Rail Road) ve MTA Köprü & Tüneller'i (MTA Bridges & Tunnels) kullanan yüz binlerce şehir sakininin, ulusal-uluslararası ziyaretçilerin zengin içerikli kamusal sanatla buluşmasına aracılık etmektedir. MTA, Sermaye Programı (Capital Program) aracılığıyla metro ve banliyö tren istasyonlarını iyileştirme çalışmalarını yürütürken, fonların bir kısmını kalıcı sanat eserlerini kamuya kazandırmak için kullanmaktadır. Böylece MTA Sanat & Tasarım birimi projeleri, bireysel istasyonların mimari tarihini ve tasarım bağlamını yansıtan sanatla mahallelere bağlantılar oluşturur. Alanında uzman sanatçıların yanı sıra genç yetenekli sanatçılara da ayırım yapmaksızın proje kapsamında yer verilmektedir (MTA, Permanent art, t.y.). İstasyonlarda mekânla bütünleşen bronz, çelik ve cam sistemleriyle yapılmış eserlerin yanı sıra özellikle MTA istasyonlarında sıklıkla görülen seramik ve cam malzemelerden yapılmış büyük boyutta tasarlanan mozaik panoların detayları ve işçiliği de oldukça dikkat çekicidir. Kavramsal bir anlam bütünlüğü ile mozaik panoları üreten sanatçılar, şehrin ikonik duraklarından geçen yolculara şehrin tarihi ve günlük yaşantısı hakkında ipuçları verir. Koleksiyonun genişliğinden dolayı araştırma kapsamında, New York şehrinde MTA'nın hizmet verdiği 4 farklı hat olan New York City Transit Metro, Long Island Tren Yolu, Metro-North Tren Yolu hatlarından sadece New York City

¹"Call for Artists" projesi hakkında detaylı bilgi ve başvuru koşullarına <https://new.mta.info/sites/default/files/2022-07/OpenCall-DigitalArt2022.pdf> adresinden ulaşılabilir.

Transit hattı istasyonuna ait, kamusal sanat koleksiyonunda bulunan cam mozaik panolar incelenmiştir.

New York City Transit Metro İstasyonları Mozaik Panoları

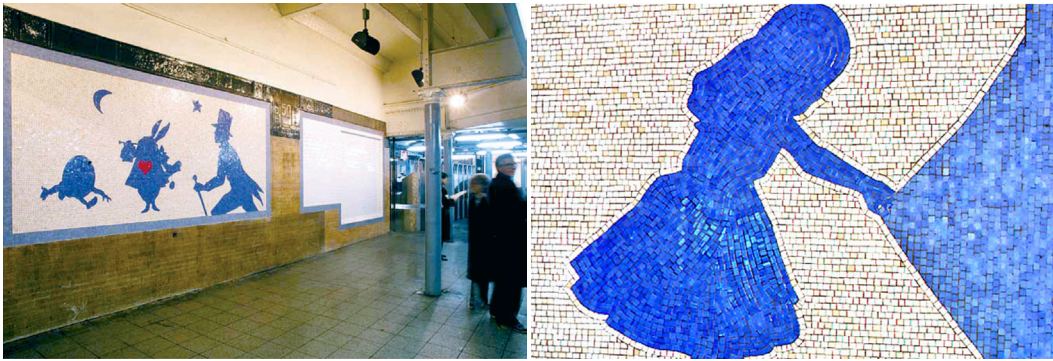
Bir diğer adı "uyumayan şehir" olan New York'un kalabalık nüfusu da düşünüldüğünde, kentin ulaşımında en önemli ihtiyacı olan metro istasyonlarının 24 saat çalışıyor olması, metro istasyonlarının gündelik hayatın önemli bir parçasını oluşturduğu söylenebilir. İstasyon yolcularının geçiş yaptığı duraklarla bağ kurmasını hedefleyen MTA Sanat & Tasarım birimi, sanatçılara yaptığı açık çağrıda tasarım yapılması istenilen istasyonunu da duyurmaktadır. Böylece sanatçılar proje tasarımlarında, o bölgenin tarihi, kültürel, sosyal özelliklerini tasarımlarıyla desteklemeyi hedefleyerek projelerini detaylandırmaktadır. MTA Sanat & Tasarım birimi kaynaklarına göre, 20. yüzyılda başlayan pano tasarımlarının farklı istasyonlarda uygulanması günümüzde de hâlâ başarıyla uygulanmaktadır. Örneklerin sayıca fazla olmasından dolayı makalede 20. yüzyıla ait birkaç örneğe ve çoğunlukla 21. yüzyıl güncel örneklerine yer verilmiştir.

Resmi kaynaklara göre, 1900'lu yıllardan itibaren bulunduğu bölgenin bir özelliğini yansıtarak üretilen mozaik pano örneklerinden biri; Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında* eserindeki karakterleri, silüetli figürleri ile canlandıran sanatçı Liliana Porter'ın, *Alice; Çıkış Yolu (Alice: The Way Out)* başlıklı mozaik pano serisidir (Görsel 1). Sanatçı, Broadway yakınlarında 50. Caddedeki metro istasyonunda yer alan panosunda, tiyatral fikri çağrıştırarak Alice'in maceralarında olduğu gibi, yeraltında olma deneyimini şakacı bir dille Broadway tiyatrolarında bulunan sahne sanatı ile birleştirmeyi hedeflemiştir (Görsel 1-2).



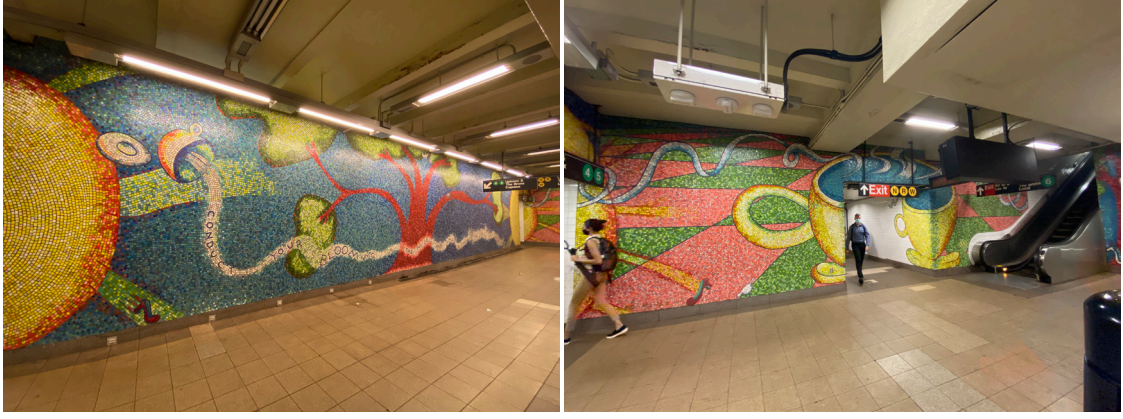
Görsel 1. Liliana Porter, *Alice: Çıkış Yolu (Alice: The Way Out)*, 1994, cam mozaik pano, 50. Cade metro istasyonu, Manhattan, New York

Yüzeyin altında ne olduğu hakkında yorum yapan Porter, Alice'i saklı olanı ortaya çıkarmak için bir perdeyi geri çekerken betimlemektedir (Görsel 2). Bu şekilde, izleyicisinin anlık olarak yer altına sıkışık olduğunun altını çizen sanatçı, saklı olanın gizemi ile ilgili izleyiciye yorum yapma alanı sağlamıştır (MTA, *Alice: The way out*, t.y.).



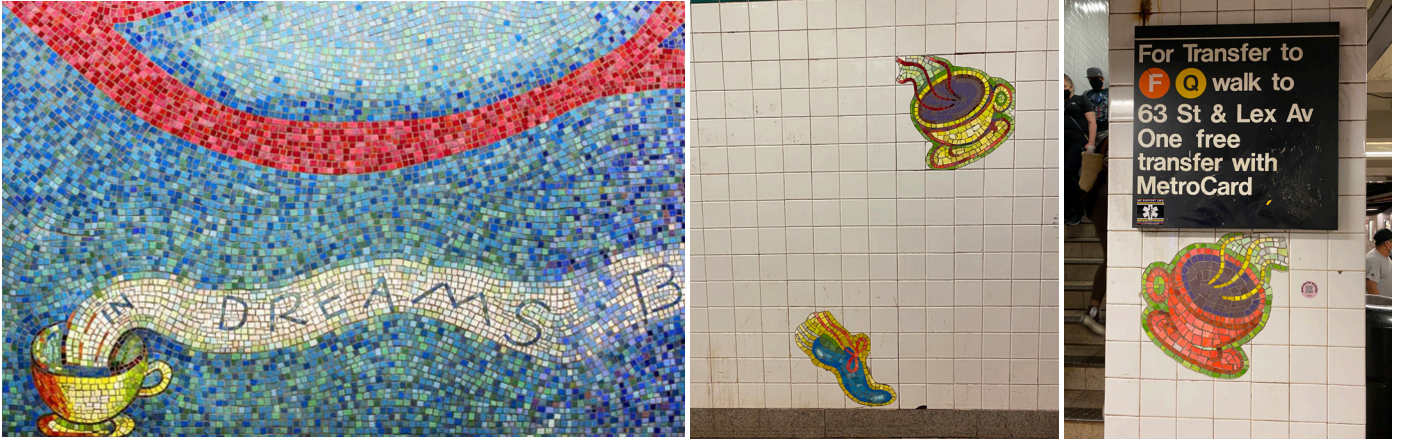
Görsel 2. Liliana Porter, *Alice: Çıkış Yolu (Alice: The Way Out)*, 1994, cam mozaik pano ve detayları, 50. Cade metro istasyonu, Manhattan, New York

İstasyonun basık havasına rağmen yolcuların motivasyonunu sağlamayı hedefleyen bir başka örnek ise 59. Caddede Lexington Bulvarında bulunan Elizabeth Murray'ın tasarımı olan *Çiçeklenme (Blooming)* adlı geniş bir alana yayılmış mozaik panodur (Görsel 3).



Görsel 3. Elizabeth Murray, *Çiçeklenme (Blooming)*, 1996, cam mozaik panodan kesitler, 59. Cade Lexington Bulvarı metro istasyonu, Manhattan, New York

Çiçeklenme (Blooming), adını istasyonun üzerinde bulunan ünlü marka satış mağazalarının bulunduğu Amerika'nın en bilinen alışveriş merkezi Bloomingdales'den almıştır. Sanatçı, metroyu pembe ağaçları, kırmızı ayakkabıları, dumanı tüten sarı kupaları ve ünlü şairlerin dizeleriyle ile rüya gibi rengârenk bir yeraltı dünyası yaratarak duvara yansıtmıştır. İstasyonunun aynı zamanda bir uyanma yeri olarak yorumlandığı panoda, metro yolculuğunun bir parçası olan ayakkabılara ve dumanı tüten kahve fincanlarına yer verilmiştir. Bu şekilde sanatçı, bir taraftan yolcuları hayatın gerçekliğine doğru çekerken bir taraftan da izleyicisini William Butler Yeats'in "Sorumluluk hayallerde başlar" (In dreams begin responsibility), Gwendolyn Brooks'un "Tomurcuklanmanızı kasırganın gürültüsünde ve şiddetinde gerçekleştirin" (Conduct your blooming in the noise and whip of the whirlwind) satırları ile düşünmeye teşvik etmeyi hedeflemiştir (MTA, Blooming, t.y.) (Görsel 4).



Görsel 4. Elizabeth Murray, *Çiçeklenme (Blooming)*, 1996, cam mozaik panodan detaylar, 59. Cade Lexington Bulvarı metro istasyonu, Manhattan, New York

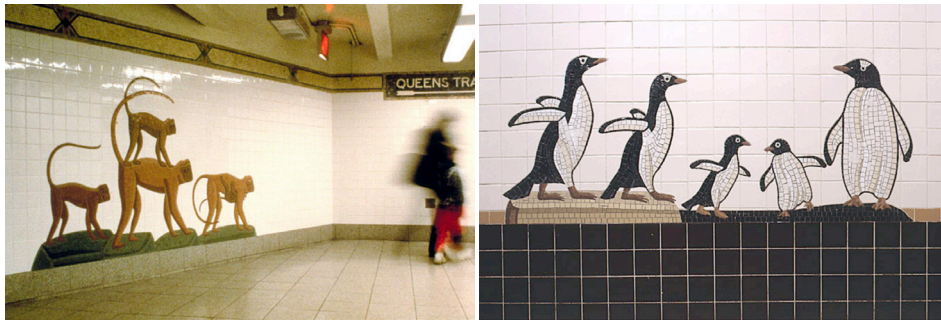
Şehrin tarihinde yer alan önemli isimlerin hatırlatıldığı tasarım projeleri de MTA Sanat & Tasarım biriminin dikkatini çekmiştir. New York'ta çoğunlukla Afrika kökenli Amerikalıların yaşadığı Harlem semtinin 125. Caddesinde Faith Ringgold tarafından tasarlanan *Uçan Ev; Harlem Kahramanları (Merkez ve Merkez dışı) (Flying Home: Harlem Heroes and Heroines (Downtown and Uptown))*, Harlem'in ileri gelenlerini onurlandıran ve onları uçan süper kahraman imajı ile betimleyen mozaik bir duvar panosudur (Görsel 5).

Ringgold platformdaki duvar panosunda, Dinah Washington, Sugar Ray Robinson ve Josephine Baker gibi sanatçıları, ressamı ve spor figürlerini tasvir etmiştir. Karşı platformda ise, Harlem'in kültürel zirvesini hatırlatan mozaiklerde hayata geçirilen Malcolm X ve yazar Zora Neale Hurston gibi liderler gösterilmiştir. Sanatçı, *Uçan Evler (Flying Homes)* isminin çocukken duyduğu bir Lionel Hampton şarkısına dayandığını uçan figürler ile şarkının ruhunu yakalamaya çalıştığını belirtmiştir. Ringgold resmettiği insanların her birini sevdiğini ve Harlem'in bir dönem parçası olmuş bu önemli karakterlerin Harlem toplumu tarafından bilinmesi gerektiğinin önemini vurgulamak istemiştir (MTA, *Flying homes: Harlem heroes and heroines*, t.y.).



Görsel 5. Faith Ringgold, *Uçan Ev; Harlem Kahramanları (Merkez ve Merkez dışı) (Flying Home Harlem Heroes and Heroines (Downtown and Uptown))*, 1996, cam mozaik panodan kesitler, 125. Cadde metro istasyonu Manhattan, New York

New York kenti yaşayanlarını, şehir hayatının stresinden biraz da olsa uzaklaştırabilmek amacıyla, halka açık kamusal park olan Central Park, üç buçuk kilometre kare arazi üzerine kurulmuş (Başaran, 2020) yılın belli dönemlerinde konserlere, film ve dizi setlerine ev sahipliği de yapan dünyanın en büyük parklarından. Park içerisinde botanik çeşitliliğin de desteklediği doğal yaşamın yanı sıra çocuklara ve yetişkinlerin ziyaretine açık hayvanat bahçesi bulunmaktadır. Parka, ünlü 5. Cadde Bulvarı 59. Caddede metro istasyonundan ulaşılırken, ziyaretçilere öncelikle metro istasyonunda Ann Schaumburger'in tasarladığı *Kentsel Vaha (Urban Oasis)* (Görsel 6) ile istasyon duvarlarında yol boyunca sürünen, yüzen, sıçrayan ve yerden tavana uçan oyuncu yaratıklar eşlik etmektedir. Bir ressam ve öğretmen olan Schaumburger, mozaik figürlerin çocuklara ve yetişkinlerin içindeki çocuğa hitap etmesinin, eserin erişilebilir, dokunulabilir olmasının dikkat ettiği hususlardan olduğunu belirtmiştir (MTA, *Urban Oasis*, t.y.).



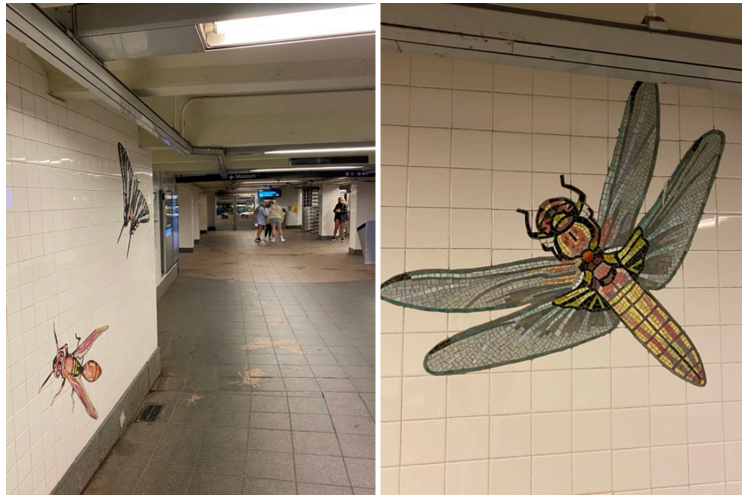
Görsel 6. Ann Schaumburger, *Kentsel Vaha (Urban Oasis)*, 1997, cam mozaik panodan kesitler, 5. Cadde bulvarı 59. cadde, Manhattan, New York

New York kentinde 1869 yılında kurulmuş olan Amerikan Doğal Tarih Müzesi (The American Museum of Natural History), dünya insanlık tarihi ve doğal yaşam tarihi ile bağlantılı seçkin bilimsel kanıtlar ortaya koyarak izleyicisi ile buluşturan dünyanın en seçkin ve bilimsel müzelerindendir. Ziyaretçisi çok olan bu müzeye gitmek için kullanılan 81. Caddedeki metro istasyonunda insanları, müzesindeki çeşitliliğe gönderme yapan, el yapımı seramik kabartma karolar, cam, bronz ve kesilmiş granit yer karoların kullanıldığı "For Want of a Nail" isimli mozaik pano karşılamaktadır (Görsel 7).



Görsel 7. Arts For Transit Collaborative, *For Want of a Nail*, 2000, karışık malzeme mozaik pano, 81. Caddede Amerikan Doğal Tarih Müzesi istasyonu, Manhattan, New York

Sanatçı ekibi tarafından (Arts for Transit Collaborative) tasarlanan malzemelerin çeşitliliği, müzedeki on temel disiplini vurgulayacak şekilde bir araya getirilmiştir. Çalışma, uzaydan dünyanın çekirdeğine ve ilk ortaya çıkan organizmalardan günümüz memelilerine kadar olan görüntüleri bir araya getirerek Amerikan Doğal Tarih Müzesine giden yolu, doğanın değişimine şahit tutan bir zaman tüneline çevirmiştir. Bu pano, MTA Sanat & Tasarım birimi, Arts for Transit Collaborative ekibi ve müze iş birliği ile hazırlanmıştır. Eski bir atasözünün başlığı olan "For Want of a Nail"², izleyicisine müze içerisindeki canlı çeşitliliğinin birbiriyle ilişkisini hatırlatırçasına evrende var olan her bir canlının birbiri ile bağlantılı olduğunu hatırlatmayı hedeflemektedir (MTA, For want of a nail, t.y.), (Görsel 8).



Görsel 8. Arts For Transit Collaborative, *For Want of a Nail*, 2000, cam mozaik panodan kesitler, 81. Caddede Amerikan Doğal Tarih Müzesi istasyonu, Manhattan, New York

² For a Want of a Nail birkaç yüzyıl boyunca sayısız varyasyonu olan bir atasözü olup, görünüşte önemsiz eylemlerin veya ihmallerin ciddi ve öngörülemeyen sonuçlara yol açabileceğini hatırlatır.

New York, ismiyle markalaşan şehir özelliği taşımakta ve farklı birçok ünlü markaya da ev sahipliği yapmaktadır. New York kentinin Manhattan ilçesinde Oyuncak Merkezi (LEGO) ve Flatiron Binası, çiçek, kürk ve giyim satış yerlerinin de bulunduğu 28. Cadde ve Broadway'deki metro istasyonunun yakınında yer almaktadır. Bu caddeye çıkan metro istasyonunda, cam mozaikleri karikatür benzeri eğlenceli bir tarzda işleyen sanatçı Mark Hadjipateras *Şehir Sakinleri* (*City Dwellers*) çalışması ile istasyonun duvarlarını bölgedeki satış mağazaları ile ilişkili bir dizi robot benzeri yaratıkla canlandırmıştır (Görsel 9). Mozaik figürler, ilk bakışta sadece neşeli hayal ürünleri gibi görünse de daha yakından incelendiğinde, istasyonun ait olduğu mahalleyi ve tarihini (teknoloji, oyuncaklar ve ticaret) yansıtan evrensel sembolleri ve biçimleri içermektedir (MTA, City dwellers, t.y.).



Görsel 9. Mark Hadjipateras, *Şehir Sakinleri* (*Costas ve Mora anısına*) (*City Dwellers* (*For Costas and Mora*)), 2002, cam mozaik panodan kesitler, 28. Cadde metro istasyonu Manhattan, New York

Sosyete ve alt kültürün iç içe yaşadığı New York kentinde Manhattan'ın 23. Caddesi, 1880'lerden 1920'lere kadar büyük bir vodvil, eğlence ve kültür bölgesi olup dönemin moda ve mağaza cenneti "Ladies Mile" yakınlarında yer almaktadır. Sanatçı Keith Godard *23. Caddenin Anıları* (*Memories of Twenty Third Street*) adlı mozaiklerinde, dönemin ünlü isimleri olan Jim Brady, Oscar Wilde, Sara Bernhardt, Mark Twain ve Lillian Russell'in giymiş olabilecekleri çeşitli şapkalarla bölgeyi tanımlamıştır (Görsel 10). Godard, bu yolla tarihte belirli bir zaman dilimine ve insanlara ait anıları canlandırmanın ve bunu izleyicilere dönemin giyilen şapkaları üzerinden tasarlamının eğlenceli bir yol olduğunu, böylece metro trenini bekleyen yolculara karşı platformdaki insanları hayal etme fırsatı sunduğunu savunmuştur (MTA, *Memories of twenty-third street*, t.y.).



Görsel 10. Keith Godard, *23. Caddenin Anıları* (*Memories of Twenty Third Street*), 2002, cam mozaik panodan kesitler, 23. Cadde metro istasyonu, Manhattan, New York

Manhattan'ın turistik açıdan ikinci önemli kamusal parkı olan Bryant Park, 5. Caddenin 42. Sokağında yer alır. Ünlü Merkez Halk Kütüphanesinin de yakınlarında olduğu parkın ziyaretçisi kalabalık olduğundan buradaki istasyonun yolcusu da oldukça fazladır. MTA sistemindeki en büyük sanat eserlerinden biri olan *Bryant Parkın Altında (Under Bryant Park)* panosunun sanatçısı Samm Kunce, tünelin duvarlarını kaya çıkıntıları, ağaç kökleri, boruları, hayvan yuvalarını edebi alıntılarla işlemiştir (Görsel 11). Sanatçı tasarımında doğa ve şehir hayatının birlikteliğine vurgu yaparken, psikolog Carl Jung'un bir alıntısı olan "doğa oyunu kazanmak zorunda değil fakat kaybedemez" sözünü panosuna yerleştirerek doğanın yenilmez gücünü de yolculara hatırlatmaktadır (MTA, Under Bryant Park, t.y.).



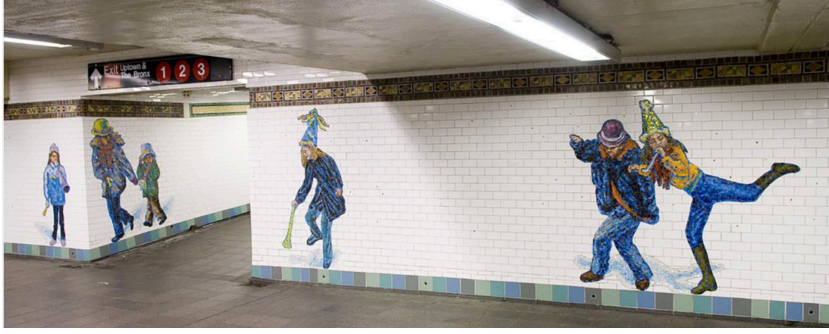
Görsel 11. Samm Kunce, *Bryant Parkın Altında (Under Bryant Park)*, 2002, cam mozaik panodan kesitler, 42. Cadde Bryant Park metro istasyonu Manhattan, New York

New York'un Manhattan ilçesi, dinamik, modern ve farklı geometrik tasarımlı mimari yapıları ve gökdelenleri ile oldukça dikkat çekicidir. Bölgenin mimari yapısına dikkat çeken ünlü ressam Al Held'in *Geçerken (Passing Through)* isimli son kamusal çalışması olan mozaik panosu, Manhattan Midtown 53. Cadde metro istasyonunda yer almaktadır. Sanatçının tasarımı renkli ve coşkulu farklı şekil ve boyutlardaki geometrik unsurların özgürce yüzdüğü uçsuz bucaksız bir evreni gözler önüne sermektedir (Görsel 12). Sanatçı Held, duvar panosunda, her şeyin yapılandırılma biçimini merak eden bir tavırla evren ve gizemleriyle ilgili teorilerden ilham aldığı belirtmiştir. Bakış açısını "inandığımız, ancak duyularımızın ötesinde olan ve asla doğrudan deneyimleyemeyeceğimiz görüntüler" olarak nitelendirmektedir. Tasarımının görsel ilhamını ise, New York şehrinin çağdaş enerjisini güçlü bir şekilde çağrıştıran, Midtown gökdelenlerinin tepedeki biçimleri ve stilleri olduğunu söylemiştir (MTA, Passing through, t.y.).



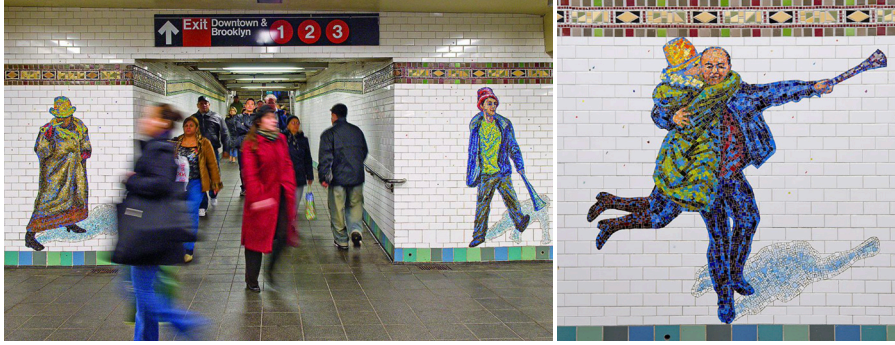
Görsel 12. Al Held, *Geçerken (Passing Through)*, 2004, cam mozaik pano, Lexington Bulvarı 53. Cadde istasyonu Manhattan, New York

Dünyanın en kalabalık meydanlarından ve dünyanın dört bir yanından ziyaretçisiyle de turistik sayılabilen bir kamusal alan olarak bilinen Manhattan 42. Caddede bulunan Times Square meydanı, özellikle yeni yıl arifesinde dünyanın dört bir yanındaki televizyon izleyicisinin katıldığı yüz binlerce New Yorklu ve yerli-yabancı turistin bir araya geldiği coşkulu kutlamaları ile tanınmaktadır. Her sene yeni yılı müjdelemek için ünlü topun düşüşünü izlemek amacıyla büyük bir kalabalık bir araya gelmektedir. Sanatçı Jane Dickson, *Eğlence Düşkünü* (*Revelers*) isimli istasyonun farklı köşelerine yayılmış mozaik çalışmalarında, o gece meydanda toplanan insanları ve yeni yıla dair umutlarını dans eden, eğlenen figürler ile yansıtmıştır.



Görsel 13. Jane Dickson, *Eğlence Düşkünü* (*Revelers*), 2008, cam mozaik panodan kesitler, 42. Cadde Times Square Meydanı Manhattan, New York

Yaklaşık 70 adet etkileyici gerçek boyutlu mozaik figür, istasyonun farklı noktalarında yer almaktadır. Her biri hareket halinde olan ve hareketlerdeki duyguları da görmeyi mümkün kılan sanatçının çalışmaları, yedinci ve sekizinci caddelerdeki metro istasyonlarını birbirine bağlayan geçitlerde de bulunmaktadır. (MTA, *Revelers*, t.y.), (Görsel 13-14).



Görsel 14. Jane Dickson, *Eğlence Düşkünü* (*Revelers*), 2008, cam mozaik panodan kesitler, 42. Cadde Times Square Meydanı Manhattan, New York

New York, mimari açıdan oldukça yaratıcı yapılara ev sahipliği yapan bir şehir olma özelliği taşır. Şehrin simge yapılarından biri olan The Vessel, Hudson Yards bölgesinde yer almaktadır (Görsel 15). Yapı, mimari açıdan girişten üst katlara doğru çapı genişleyerek yükselen ve içerisinde yürüyerek en üst kata ulaşması mümkün olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu mimari tasarım, en üst kattan aşağıda bir noktaya bakıldığında perspektif olarak dıştan içe doğru kapanma hissi yaratırken, aynı noktadan yukarı doğru ise gökyüzüne doğru açılma hissi olmaktadır.



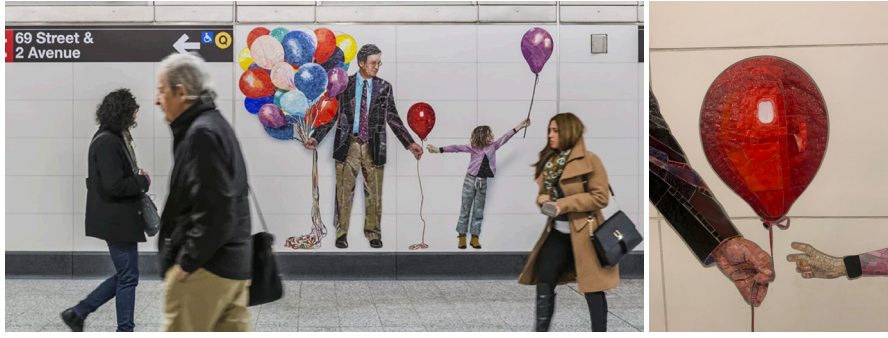
Görsel 15. *The Vessel*, 34. Cadde Hudson Yards, Manhattan, New York

The Vessel yapısının yer aldığı 34. Cadde- Hudson Yards bölgesine ait metro istasyonunda, Xenobia Bailey'nin sanat eseri olan *Funktional Vibrations* isimli mozaik panosu yer almaktadır. İzleyicisini boyutu ve yerleştirme biçimi ile etkileyen pano, istasyona ana girişten inip çıkan yolculara rengi ve konumu ile gökyüzünü anımsatmaktadır. Bulunduğu bölge ile bağlantılı olarak giriş çıkışlarda panonun bıraktığı etki, The Vessel mimari yapısındaki derinliği hatırlatmaktadır. Sanatçının mozaikleri, MTA Sanat & Tasarım birimi tarafından sipariş edilen eserler koleksiyonunda, kapladığı alan açısından en geniş olanlardan birisidir (Görsel 16).



Görsel 16. Xenobia Bailey, *Funktional Vibration*, 2015, cam mozaik panodan kesitler, 34. Cadde Hudson Yards istasyonu Manhattan, New York

New York şehrinde sosyokültürel ve ekonomik sınıfları birbirinden oldukça farklı kalabalık bir nüfusun yaşadığı düşünülürken, sokakların dil, renk, giyim, tavır çeşitliliği ile şehrin, renkli, dinamik bir görüntüye sahip olmasının sebebi kolaylıkla anlaşılabilir. Vik Muniz, Manhattan'ın 72. Caddesinde yer alan metro istasyonuna tasarladığı *Harika Yabancılar* (*Perfect Strangers*) isimli mozaik panosu ile, birbirine benzemeyen renkli kimlikleriyle New York şehri yaşayanlarını gerçeğe yakın bir biçimde betimlemiştir. Sanatçının şehir insanlarının dinamik yapısını inceleyerek, metro istasyonlarından geçen insan mozaikini yansıttığı panosu, gerçekçi yaklaşımı ve kullanılan canlı renklerle oldukça dikkat çekicidir (Görsel 17). 2008 yılında Times Square için tasarlanan *Eğlence Düşünleri* mozaikleri (Görsel 13-14) ile karşılaştırıldığında boyut ve sayı olarak benzerlik görülse de teknik ve malzeme açısından 2017 yılında üretilen *Harika Yabancılar* (*Perfect Strangers*) isimli mozaik panonun gerçekçi yaklaşımı daha baskındır.

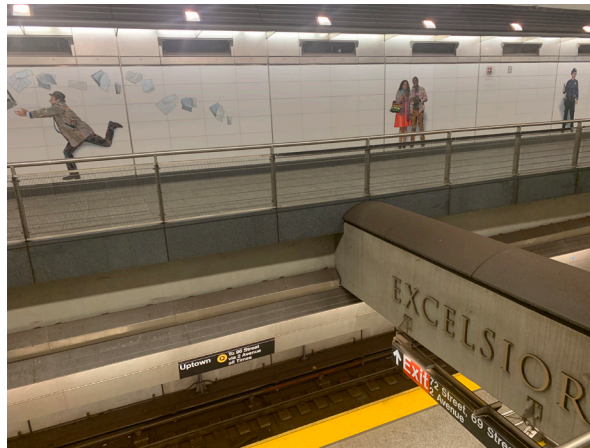


Görsel 17. Vik Muniz, *Harika Yabancılar (Perfect Strangers)*, 2017, cam mozaik panodan kesitler, 72. Cadde metro istasyonu Manhattan, New York



Görsel 18. Vik Muniz, *Harika Yabancılar (Perfect Strangers)*, 2017, cam mozaik panodan kesitler, 72. Cadde metro istasyonu Manhattan, New York

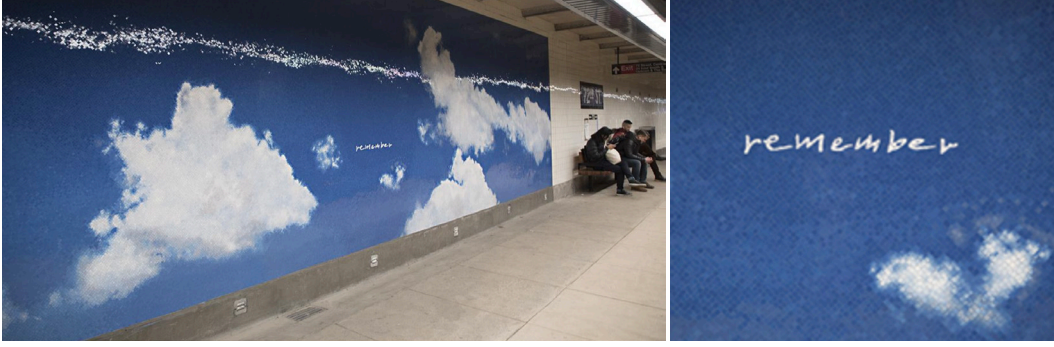
Hayal gücünün ürünü gibi görünen, her biri birbirinden farklı mozaik figürler, istasyonun asma katında, ana girişinde ve sokak seviyesinde her gün New Yorklularla buluşmaktadır.



Görsel 19. Vik Muniz, *Harika Yabancılar (Perfect Strangers)*, 2017, cam mozaik panodan genel görüntü, 72. Cadde metro istasyonu Manhattan, New York

New York şehir tarihinde, kariyer hayatlarının bir bölümünde New York'ta yaşamış önemli müzisyen, şair ve sanatçılar yer almaktadır. Bunların en önemlilerinden Beatles grubunun solisti John Lenon'dır ve talihsiz ölümünün ardından şehrin farklı kamusal alanlarında anısının yaşatılması amacıyla girişimlerde bulunulmuştur. Manhattan'da yaşamış olan John Lenon için, vurulduğu yer olan 72. Cadde metro istasyonunda, eşi Yoko Ono tarafından tasarlanan *Gökyüzü (Sky)*,

yine Lenon anısına yapılmış olan Central Park'taki Strawberry Fields'a da oldukça yakındır (Görsel 20). Ono'nun tasarımı, yolculara 72. Cadde istasyonundan geçerken, mozaik panonun perspektifi değiştikçe, el yazısı gibi görünen Hatırla (Remember), Düşle (Dream) ve Barış Düşle (Dream Peace) kelimeleri ile Lenon şarkılarında da sıklıkla tekrar edilen umut mesajları vermektedir (MTA, Sky, t.y.).



Görsel 20. Yoko Ono, *Göküzü (Sky)*, 2018, cam mozaik pano ve detay, 72. Cadde Central Park metro istasyonu, Manhattan, New York

Dijital teknolojiye gelişmelerin kamusal sanat eserlerindeki etkilerini görmek mümkündür. New York metrosu kamusal sanat eserleri örneğinde Nick Cave'in çalışması bu güncel örneklerden birisidir. Soundsuitleri³ ile tanınan Nick Cave'in, Times Meydanı ile Bryant Parkı birbirine bağlayan istasyonunda, birbiriyle bağlantılı sergilenen mozaik panoları ve soundsuit görüntüleri, kamusal sanatın dijital sanatla ilişkili başarılı tasarımlarındandır. Nick Cave'in projesi *Herkes Herkes Eşit (Every One, Equal All)* ilk ve en büyük bölümü olan *Herkes (Every One)* isimli mozaik ve videodan oluşan çalışma, izleyicisini farklı deneyimlerle buluşturmaktadır (Görsel 21-22).



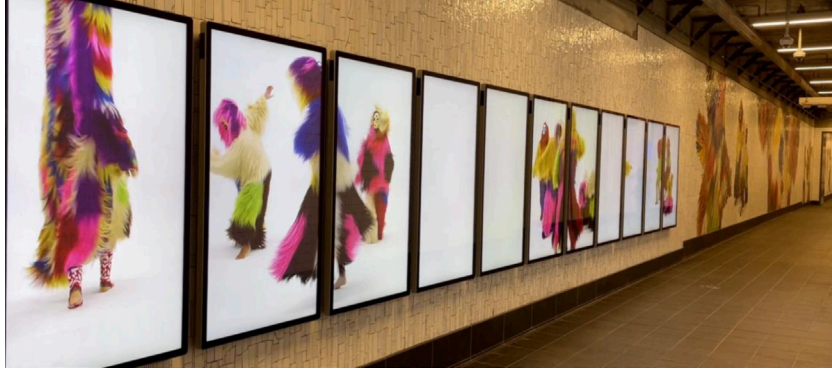
Görsel 21. Nick Cave, *Her biri, Herkes, Herkes Eşit (Each One, Every One, Equal All)*, 2021, cam mozaik pano genel görüntü, 42. Cadde Times Meydanı & Bryant Park, Manhattan, New York



Görsel 22. Nick Cave, *Her biri, Herkes, Herkes Eşit (Each One, Every One, Equal All)*, 2021, cam mozaik pano detaylar, 42. Cadde Times Meydanı & Bryant Park, Manhattan, New York

³Soundsuit: Vücudu içeride kamufle eden, ırk, cinsiyet ve sınıfı gizlemek için ikinci bir cilt yaratan, kullanıcıyı özgürleştiren ve izleyiciyi yargılamadan bakmaya zorlayan giyilebilir heykel.

Sanatçı, mozaik panoda kullandığı renkler, hareketli çizgiler ve dijital yansıyan soundsuits ile Times Meydan'ının yoğun, çeşitli ve dinamik enerjisini de yansıtmaktadır. *Herkes (Every One)* isimli mozaik ve dijital çalışmalarının uyumlu birlikteliğini, aynı zamanda izleyicisinin de içine dâhil olduğu bir performans sanatı olarak tanımlamak mümkündür (Görsel 23).



Görsel 23. Nick Cave, *Her biri, Herkes, Herkes Eşit (Each One, Every One, Equal All)*, 2021, dijital video & soundsuits, 42. Cadde Times Meydanı & Bryant Park, Manhattan, New York

Afrika tören kostümleri ve maskeleri, zırh, özel tasarım moda ve karnavala göndermeler yapan Cave'in özenle hazırlanmış armatürleri, giyildiğinde hem koruma hem de özgürlük sunmaktadır. Renkli saçlar, boncuklar, kumaşlar, rafyalar, ince dallar, oyuncaklar, biblolar gibi gündelik nesnelere ve buluntu malzemelerden oluşturulan takım elbiselerin aktivasyon yoluyla ürettikleri sesler eserlere adını vermektedir.

Herkes (Every One) yaklaşık 300 metrekare alana yayılmış ve bazı alanlarında 24 adetten fazla soundsuit kullanılmıştır. Cave'in tasarımı, James Prinz tarafından çekilen soundsuitsin yeniden oluşturulmuş kaynak fotoğraflarını kullanmaktadır. Mozaik'in statik biçimine meydan okuyan ve yanından geçen izleyicisinin hareketiyle canlanan soundsuitleri oldukça dikkat çekmektedir. Bu kamusal çalışma ile sanat ve mimari, yolcuyla şehrin iki önemli kamusal alanı olan Times Meydanı ve Bryant Park'taki istasyonları arasında renkli bir görsel yolculuğa çıkarmaktadır. *Herkes (Every One)* adlı çalışmaya, ilerleyen yıllarda Times Meydanı 42. Caddede kurulması planlanan *Her Biri (Each One)* ve *Herkes Eşit (Equal All)* adlı iki ek mozaik eklenerek tamamlandığında, *Her biri, Herkes, Herkes Eşit (Each One, Every One, Equal All)* tamamlanarak, panonun toplam boyutunun yaklaşık 427 metrekareye ulaşması öngörülmektedir. Böylece eser, Cave'in bugüne kadarki ürettiği en geniş alana yayılmış kalıcı kamusal sanatı olması planlanırken ve aynı zamanda New York City Transit sisteminde yer alan en büyük mozaik pano projelerinden biri olarak kamusal sanat koleksiyonunda yer alacaktır (MTA, Each one, every one, equal all, t.y.).

SONUÇ

New York şehri kentleşme sürecinde, ülke ticaretinde önemli rol oynayan liman kenti olma özelliğini kullanarak, ekonomisini finansal yatırımlarla güçlendirerek, yerel yönetimlerin bölge insanının ihtiyaçlarını ön planda tutmasına destek vermiştir. Şehir yönetimi, kamusal alan ve mekânları çoğaltıp, çok kültürlü yapının sağlıklı şekilde iç içe geçmesini sağlamış ve kendi koşulları içerisinde güvenli hissedilen bireyleri kent ile etkileşime geçirerek geçiren imajına olumlu yönde etkileyecek önemli adımlar atmıştır. New York gibi sürekli dış göç alan ve farklı kültürlerden insanların farklı amaçlarla bir arada yaşadığı bir şehirde, toplu taşıma günlük hayatın doğal bir parçasıdır. Şehrin kamusal alanlarından olan toplu taşıma istasyonlarının ve duraklarının, günün herhangi bir saatinde birbirini tanımayan insanların bir araya geldiği ve buna bağlı olarak birbirini tanımayan yabancılar için, şehirdaşlık ve aynı şehirde yaşayanların aidiyet duygularının pekiştirilmesine yönelik işlevin olduğu görülmektedir. Metro istasyonları gibi

kamusal mekânlarda yer alan, o muhite ait ortak değerleri, simgeleri yansıtan kamusal eserlerin, göç edenin kendini yabancı hissettiği bir alanda, kişinin aidiyet hissini yaşamasına ve dolayısıyla bu hisle bir arada uyumlu yaşayan topluma yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kamusal eserler aynı zamanda, ev sahibi olan kültürel dokunun, toplumun dışarıdan gelene ortak değerlerini ve kültürünü de yansıtmaya çabası olarak değerlendirilebilir. Bölge sakinlerinin aidiyet hissini pekiştiren ortak dilli kamusal sanat eserlerinin, evin sahibi olan kentin barındırdığı kültürel geçmişinden ve maddi gücünden bağımsız şekilde, bireyi kendini güvende hissettiren bir mekâna dönüştürme etkisinin olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında Manhattan ilçesinin yerinde incelenmesi sonucunda, nüfusun en sık kullanılan kamusal alanları ve mekânlarında kente ait dokulara rastlanmıştır. Özellikle New York Transit metro yönetimine bağlı kurulan MTA Sanat & Tasarım Birimi şehrin kamusal sanat zenginliğini arttırması amacıyla önemli çalışmalarda bulunmuştur. En önemli örneklerinden olan *Sanatçılara Açık Çağrı* ilanı ile MTA Sanat & Tasarım biriminin, farklı kültürlerden sanatçılara New York kentinin ikonik metro istasyonlarına sanatsal çalışmalar üretmesi amacıyla fon ayırmasının, kentleşme stratejisinde kültürel ve sosyal açıdan bölgede yaşayanların ve ziyaretçilerin kent ile etkileşiminin önemsendiğinin açık göstergesidir. Sanatçılar için proje çağrısında uygulama yapılacak istasyonun adı belirtilerek, katılımcılardan istasyonun bulunduğu sokağın tarihini, kültürel yapısını, o muhitte gerçekleşen tarihte iz bırakmış olayları, orada yaşamış veya hâlâ yaşayan önemli isimler aracılığıyla bölge yaşayanlarına ya da ziyaretçilerine gönderme yapacakları alan yaratmaları beklenmiştir. New York kenti örneğinde, bölge özelinde yapılan kamusal sanat projesi hedefine; Harlem mahallesinde Malcom X karakterinin panodaki yansımaları ile ulaşılrken, Times Meydanı metro istasyonu duvarında eğlenen mozaik insan figürlerinin dünyanın en popüler yeni yıl kutlamasındaki neşeli görüntüleri ile ulaşılmıştır. Ayrıca "Sanatçılara Açık Çağrı" programının tanınmış olan veya olmayan sanatçı ayrımı yapmaksızın destekleyici bir yönü de bulunmaktadır. Örneğin projelerde, Nick Cave, Elizabeth Murray, Sol LeWitt gibi alanında yetkin sanatçılara yer verildiği gibi, sanat kariyerinin henüz başında olan genç yeteneklere de fırsat verilmesi örnek alınabilecek, sanatçıyı destekleyici bir seçim şeklidir.

Değişimin kaçınılmaz olduğu küreselleşen dünyada, göç ile kendi kültürüne ait şehir ve ülkelerden ayrılan insan sayısı gittikçe artmaktadır. Nüfusu kalabalık özellikle göç alan şehirleri, yapısal ve kültürel açıdan güçlendirmek amacıyla şehirde yaşayanlar için ortak bir dil geliştirme zorunluluğu önemli bir konudur. Doğası gereği insan, aidiyet hissetmediği mekânı yeterince sahiplenememektedir. Aidiyetin temelini de kültür ve geleneklerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, göç eden nüfus, göç ettiği şehrin kültürünü, kendi kimlikleriyle bütünleştirecek ve zaman içerisinde yeni bir şehir dokusu oluşturacaktır. Özellikle göç alan şehirlerde, yaşayanlarına yeni ortak kültür birlikteliği ve uyumlu yaşam olanakları yaratmak amacıyla; yerel yönetimlerin, kültür eksenli kentsel dönüşüme katkı veren özel sektör girişimciler, sanatçı inisiyatifleri ve sanat alanında eğitim veren üniversiteler ile ortak çalışmasının bir oluşu alan araştırmasının öne çıkan tespitlerdendir. Belediyelerin, şehrin yerlisinin ve göçmen nüfusunun ortak aidiyet duygusunu da göz önünde tutarak, kamusal alana uygulamasını sağladığı sanat çalışmaları, şehrin sosyokültürel yapılanması açısından oldukça değerlidir. İnsanların sıklıkla bir araya geldiği meydanlar, duraklar, parklar gibi kamusal alanlarda, üniversite veya sanatçı birlikleri ile ortak kültürü oluşturan sanat projelerinin arttırılması ve ek olarak bu üretim sürecine uygun olan bazı projelere, vatandaşların da dâhil edilmesinin, ortak bir bellek oluşturarak şehrin ortak üretim, ortak yaşam ve aidiyet bilincini kuvvetlendireceğini belirtmek gerekmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Araştırma tek yazarlıdır ve % 100 oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Beyanı

Etik kurul onayı gerektiren bir çalışma değildir.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (2008). *İnsanlık durumu*. İletişim Yayınevi.
- Arndt, G. (t.y.). *A brief history of New York City*. Everything Everywhere. <https://everything-everywhere.com/a-brief-history-of-new-york-city/> (29.09.2022).
- Başaran, M. A. (2020). Central Park'ın tarihsel süreci, kent kentleşme üzerindeki etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 124-150.
- Gökçen, Ş. (2018). Kamusal sanat ve kültür eksenli kentsel dönüşüm. *Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 3(5) 215-236.
- Gülüm B., Dilmaç O. (2016). Kamusal alanda atık malzemelerle yapılan sanatsal çalışmaların sürdürülebilir kent hayatına katkıları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (18), 77-95.
- Kurt, K. E. (2019). *Çağdaş sanat ile mimarlık; kamusal alanda birliktelik*. Pressreader. <https://www.pressreader.com/turkey/arredamento-mimarlik/20191001/283437783242953> (13.12.2022).
- MTA. (t.y.). *About the MTA*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/about> (29.09.2022).
- MTA. (t.y.). *Alice: The way out*. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=1&artist=1&station=11> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Blooming*. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=R&artist=1&station=5> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *City dwellers*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/city-dwellers> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Each one, every one, equal one*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/each-one-every-one-equal-all> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Flying home: Harlem heros and heroines*. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=3&artist=1&station=3> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *For want of a nail*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/for-want-of-a-nail> (29.09.2022).
- MTA. (t.y.). *Memories of twenty-third street*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/memories-of-twenty-third-street> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Passing through*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/passing-through> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Permanent art*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/permanent-art> (10.09.2022).
- MTA. (t.y.). *Revelers*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/revelers> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Sky*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/sky> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Under Bryant Park*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/under-bryant-park> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *Urban oasis*. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=R&artist=1&station=4> (01.10.2022).
- MTA. (t.y.). *MTA Arts & Design*. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design> (30.09.2022).
- The NYC Planning (2018). *Population-Current and Projected Populations*. NYC Department of City Planning. <https://www.nyc.gov/site/planning/planning-level/nyc-population/current-future-populations.page> (06.11.2022).
- Parlakkaya, H. (2020). Kamusal alanda sanat ve sanat eserleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1157-1172.
- Sennett, R. (2002). *Kamusal insanın çöküşü*. Ayrıntı Yayınları.

Türgen, N. (2011). Ulaşımında sanat. *Arkitera*. <https://www.arkitera.com/haber/ulasimda-sanat/> (13.12.2022).

Türk Dil Kurumu (TDK). (t.y.). Kamu. *Türk Dil Kurumu*. <https://sozluk.gov.tr> (22.08.2022).

Yavuz, Ö. E. (t.y.). *Kamusal mekanda sanat*. *Academia*. https://www.academia.edu/64813956/KAMUSAL_MEKA_NDA_SANAT (25.09.2022).

Görsel Kaynakçası

Görsel 1-2: Liliana Porter, *Alice: Çıkış Yolu (Alice: The Way Out)*, 1994, cam mozaik, 50. Cadde metro istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=n&line=1&station=11&artist=1&img=1&xdev=1080> (29.09.2022).

Görsel 3-4: Elizabeth Murray, *Çiçeklenme (Blooming)*, 1996, 59. Cadde Lexington Bulvarı metro istasyonu cam mozaik panosundan kesitler, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (10.06.2021).

Görsel 5: Faith Ringgold, *Uçan Ev: Harlem Kahramanları (Flying home: Harlem heroes and heroines)*, 1996, cam mozaik panosu ve detay, 125. Cadde metro istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=3&artist=1&station=3> (29.09.2022).

Görsel 6: Ann Schaumburger, *Kentsel Vaha (Urban Oasis)*, 1997, 5. Cadde bulvarı 59. cadde cam mozaik panosu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=R&artist=1&station=4> (29.09.2022).

Görsel 7-8: Arts For Transit Collaborative, *For Want of a Nail*, 2000, cam mozaik pano, 81. Cadde Amerikan Doğal Tarih Müzesi istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (14.07.2021).

Görsel 9: Mark Hadjipateras, *Şehir Sakinleri (City dwellers) (Costas ve Mora Anısına)*, 2002, cam mozaik panodan kesitler, 28. Cadde metro istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=R&artist=1&station=10> (29.09.2022).

Görsel 10: Keith Godard, *23. Cadde Hatıraları (Memories of twenty-third street)*, 2002, cam mozaik kesitler, 23. cadde metro istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. <http://web.mta.info/mta/aft/permanentart/permart.html?agency=nyct&line=R&artist=1&station=11> (29.09.2022).

Görsel 11: Samm Kunce, *Bryant Park Altında (Under Bryant Park)*, 2002, cam mozaik panodan kesitler, 42. Cadde Bryant Park metro istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (15.05.2021).

Görsel 12: Al Held, *Geçerken (Passing through)*, 2004, cam mozaik pano, Lexington Bulvarı 53. Cadde istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (10.09.2021).

Görsel 13-14: Jane Dickson, *Eğlence Düşkünü (Revelers)*, 2008, cam mozaik panodan kesitler, 42. Cadde Times Square Meydanı, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/revelers> (29.09.2022).

Görsel 15: The Vessel, 34. Cadde Hudson Yards, Manhattan, New York. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (22.09.2021).

Görsel 16: Xenobia Bailey, *Funktional Vibration*, 2015, cam mozaik panodan kesitler, 34. Cadde Hudson Yards istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (02.05.2021).

Görsel 17-18-19: Vik Muniz, *Harika Yabancılar (Perfect Strangers)*, 2017, cam mozaik panodan kesitler, 72. Cadde metro istasyonu, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (20.10.2021).

Görsel 20: Yoko Ono, *Göküzü (Sky)*, 2018, cam mozaik, 72. Cadde Central Park metro istasyonu cam mozaik pano ve detay, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. Fotoğraf: Yazar arşivinden. (12.10.2019).

Görsel 21-22-23: Nick Cave, *Her biri, Herkes, Herkes Eşit (Each one, every one, equal one)*, 2021, cam mozaik pano genel görüntü, 42. Cadde Times Meydanı & Bryant Park, Manhattan, New York. The Metropolitan Transportation Authority. <https://new.mta.info/agency/arts-design/collection/each-one-every-one-equal-all> (29.09.2022).